

УДК 343.241.01(477–11):343.2(436) «1772/1918»

ОРГАНІЗАЦІЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ СУДОВИХ ОРГАНІВ У ГАЛИЧИНІ В СКЛАДІ АВСТРІЇ ТА АВСТРО-УГОРЩИНИ (1772–1918 РОКИ)

П. Едер

*Шевченківський районний суд м. Львова,
вул. Січових Стрільців, 12, Львів, Україна, 79000,
e-mail: pavlo.eder@gmail.com*

Проведено історико-правовий аналіз організації і діяльності судових органів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 рр.). Охарактеризовано діяльність шляхетських, церковних і міських судів у перші роки австрійської влади у Галичині. Основну увагу приділено аналізу організації повітових крайових судів та вищого крайового суду у Львові у складі Австрії та Австро-Угорщини.

Зазначено, що крайовий суд у Львові складався з таких підрозділів: управління цивільно-судових депозитів, судової канцелярії, управління ґрунтових книг, управління в'язниць, санітарної служби, священиків, судових перекладачів, експертів-хіміків, люстраторів, землемірів, оцінювачів земських маєтків, будов з промисловими закладами та будов у Львові, експертиз у справах друку і видавництва, нотаріусів та нотаріальної палати у Львові, адвокатів і палати адвокатів у Львові. Інші окружні суди і Крайовий суд у Чернівцях нічим істотним від Львівського крайового суду не відрізнялися. Окружний суд у Самборі поширював свою юрисдикцію щодо «гірських» справ на Самбірську, Сяноцьку, Перемишльську, Стрийську, Львівську та Жовківську області. При цьому суді працювали лікарі, нотаріуси, торговий сенат, оцінювачі маєтків, оцінювачі гірських промислів, землемір, перекладач, оцінювачі будинків і міських ділянок, оцінювачі галантерейних та «нюрнберзьких» товарів, оцінювачі столярних виробів і, нарешті, хімік-експерт. В інших окружних судах іноді були інші оцінювачі (швейних виробів, напоїв і т. п.). У такому приблизно вигляді крайові суди існували до їх ліквідації в 1918 р.

Ключові слова: шляхетський суд, повітовий суд, вищий крайовий суд у Львові.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vla.2019.68.097>

У сучасних умовах значна увага в Україні зосереджена на реформуванні судової влади, завдання якої полягає у забезпеченні кожній людині права на справедливий судовий розгляд у незалежному і неупередженому суді. Метою реформування судової системи України є удосконалення діяльності її судових органів, створення таких механізмів, котрі нададуть суду можливість виконувати лише ті функції, що характерні йому у правових державах, якісно вплинуть на його структурну побудову та ефективність діяльності.

Зазначене реформування судової системи України вимагає, серед іншого, об'єктивного наукового вивчення та використання і національного, і міжнародного правового досвіду. Це дасть змогу створити модель демократичного судоустрою і судочинства, відповідно до якої кожному громадянину буде забезпечене право на справедливий судовий розгляд у незалежному і неупередженому суді. Крім цього, ця модель має відповідати національній правовій культурі, правовим традиціям і характеру українського народу.

Серед малодосліджених сторінок історії українського суду і судочинства сьогодні важливе значення має вивчення досвіду організації та діяльності судових

органів у Галичині в складі Австрії (1772–1918 роки). Актуальність такої теми полягає у доведенні безперервності становлення та функціонування судової влади в Україні. Пізнанню історії діяльності судових органів в Україні сприяє використанню позитивного досвіду для вибору оптимальних шляхів удосконалення чинної судової системи в сучасній Україні.

Питання організації і діяльності судових органів у Галичині в складі Австрії (1772–1918 роки) були предметом наукового аналізу у працях І. Бойка, В. Гончаренка, П. Захарченка, О. Кондратюка, В. Кульчицького, І. Настасяк, М. Никифорова, Б. Тищика, І. Усенка та ін.

Приєднання Галичини і Буковини до Австрії викликало необхідність встановлення нових австрійських органів влади на підвладній території. Кінець XVIII століття характеризувався існуванням феодальних пережитків, тому створення австрійських судових органів на українських землях відбувалося повільно. Це було пов'язано з переплетенням судових повноважень з адміністративними, де адміністративній владі часто належала перевага у прийнятті судового рішення. Хоча Австрія була значно прогресивнішою від Речі Посполитої у створенні органів судочинства, середньовічні пережитки були притаманні також і їй. Це була одна із причин того, що в перші роки після приєднання Австрією Галичини і Буковини судова система судочинства існувала майже без змін. Особливість полягала тільки в тому, що тепер заборонялося подавати апеляції в раніше існуючі трибунали (наприклад, Люблінський), оскільки вони опинилися за кордоном. Суди виносили вироки, але ім'ям австрійської імператриці. Кожному надавали право оскаржити рішення судів шляхом подання апеляції до губернатора, а смертні вироки виконували лише після затвердження їх губернатором [3, с. 57].

Про існування феодальних стереотипів у діяльності судів у Галичині свідчать заходи першого губернатора Галичини графа А. Пергена щодо становлення судової влади. Так, 20 жовтня 1772 року він видав розпорядження щодо здійснення судочинства, яким зобов'язав усіх суддів негайно приступити до виконання службових обов'язків. 1 грудня того ж року було видано інше розпорядження, згідно з яким повинні були розпочати діяльність земські та гродські суди. Цим розпорядженням продовжувала діяти колишня польська судова система на території Галичини. Гродські і земські суди мали бути сформовані до 15 грудня 1772 року, службовці суду, зокрема, старости, підстарости, судді, підсудки, писарі, регенти, бурграфи та інші зобов'язувалися скласти присягу на вірність австрійській імператриці. Справи в судах мали розглядати неупереджено. За упереджене судочинство, хабарництво було передбачено суворі покарання [13, с. 64–65].

На початку 1773 року у коронний край Галичини і Людомерії була скерована інспекційна перевірка щодо організації та діяльності судів у Галичині, яку за дорученням імператора Йосифа II у 1773 року провів член Верховного суду Австрії професор Бургуніон. У роботі судів було виявлено низку серйозних недоліків. Доповідаючи про результати перевірок, інспектор зазначив, що у 22 земських та гродських судах коронного краю не вистачає кваліфікованих суддів, не було чітко визначеної компетенції Верховного губернаторського суду, галичани не могли через відсутність українських адвокатів звертатися за захистом своїх прав до суду, суддями були лише представники шляхетського стану [12, с. 20].

Перший губернатор Галичини А. Перген, прибувши до Львова, зустрівся з проблемою нестачі юристів, зокрема, суддів, адвокатів, прокурорів, нотаріусів, необхідних для крайової адміністрації. Саме, зважаючи на необхідність підготовки для королівства Галичини і Людомерії чиновників, суддів та інших кадрів,

австрійський імператор Йосиф II спеціальним дипломом у жовтні 1784 року відновив діяльність Львівського університету в складі чотирьох факультетів [9, с. 183]. Окрім відновлених колишніх філософського та теологічного факультетів, у 1784 році було створено юридичний та медичний факультети [2, с. 13]. Саме юридичний факультет мав забезпечити підготовку висококваліфікованих правників, зокрема суддів для коронного краю Галичини і Лодомерії.

Створення австрійських судових органів у Галичині і Буковині відбувалося поступово, «зі збереженням на певний час старих джерел права та судових органів» [5, с. 167]. У перші роки австрійської влади у Східній Галичині усі суди поділялися на шляхетські, духовні та міщанські [3, с. 57–58].

Шляхетськими судами першої інстанції були земські і гродські суди. 1 січня 1784 року для шляхти був створений суд першої інстанції під назвою земський суд (Landrecht). За ним у практиці закріпилася назва шляхетський суд (Forum Nobilium). Він складався з чиновників, яких призначав лише імператор. З 1784 до 1787 року шляхетський суд у Львові був одним на всю Галичину і Буковину. У 1787 року такі суди були створені ще в Тарнуві (Польща) і Станіславі (тепер Івано-Франківськ). Суд у Станіславі поширював свою компетенцію і на Буковину, поки у 1804 році в Чернівцях не був створений свій шляхетський суд. Однак, незважаючи на збільшення кількості шляхетських судів, шляхетський суд у Львові з «табулярних» і фіскальних питань поширював свою юрисдикцію на всю територію Галичини та Буковини. При Львівському шляхетському суді діяла Крайова табула. Шляхетський суд складався з голови, віце-голови і 6–15 суддів або радників. У його складі також була значна кількість секретарів, протоколістів, реєстраторів канцеляристів, судових виконавців (коморники), адвокатів та інших судових чиновників. Це був становий шляхетський суд першої інстанції. Він розглядав спочатку всі цивільні та кримінальні справи шляхти. Однак у 1787 році після утворення окремих кримінальних судів, спільних для всіх станів (спочатку в усіх 19 циркулах [8, с. 79], пізніше – у Вісничі, Ряшеві, Львові, Самборі, Станіславі та Чернівцях), компетенцію шляхетських судів було обмежено до розгляду тільки цивільних справ шляхти. Крім цього, шляхетські суди розглядали і вирішували фіскальні питання, справи казенних маєтків, а також маєтків, що не підлягають веденню місцевої адміністрації, монастирів, капітулів, маєтків громад і магістратів, католицького, уніатського і протестантського духовенства, місцевої шляхти і дворянства іноземного походження та осіб нешляхетського походження, нагороджених орденами, підданих Туреччини. Шляхетські суди розглядали також справи нешляхетських установ, які користувалися певними привілеями, наприклад, Віденської торгової палати, Австрійського банку, страхового товариства [8, с. 78]. Шляхетський суд у Львові діяв до 1855 року, після чого був ліквідований, оскільки не відповідав новим буржуазним принципам судочинства, які були введені в 60-х роках XIX століття.

Другою інстанцією для шляхетських та кримінальних судів на всій території Галичини і Буковини став Апеляційний суд у Львові. Третью, останньою, інстанцією для судів усієї Австрії була Верховна палата юстиції у Відні, у складі якої діяли німецький і чеський, а деякий час також галицький сенати (департаменти). У 1814 році було створено об'єднаний чесько-галицький сенат [11, с. 125–127].

Для духовенства існували особливі єпископські суди у Львові, Перемишлі та Кракові. Їх підсудність не була чітко визначена. До 1784 року компетенція єпископських судів розповсюджувалася і на кримінальні справи духовних осіб. З 1784 року підсудність духовних судів була обмежена тільки розглядом духовних справ. Щодо світських справ, зокрема кримінальних, духовних осіб позбавляв сану

духовний суд і їх передавали державному суду. Якщо рішення духовного суду хоча найменшою мірою стосувалося світських справ, про нього необхідно було ставити до відома органи державної влади. В обмеженні юрисдикції духовних судів виявилася політика посилення австрійського абсолютизму.

Функції судочинства у містах Галичини виконували магістрати, рішення і вироки яких можна було оскаржити до Львівського апеляційного суду. Суд ради міста (*judicium consulare*) розглядав цивільні справи, війтівський же суд (*judicium advocatiale – scabinale – війтівсько-лавничий, або магдебурзький суд*) розглядав кримінальні справи, а також спори про спадщину, земельні спори тощо. Крім цього, у галицьких містах діяли єврейські (до 1785 року), вірменські (до 1790 року), гірничі, фінансові, вексельні та військові суди.

Селяни судилися у домініальних судах. Поміщики мали право розглядати дрібні справи підданих (до 20 форинтів). Поміщик-суддя повинен був скласти спеціальні іспити на право здійснення судочинства. До компетенції домініального суду належали цивільні справи, зокрема питання, що стосувалися недовіданості нерухомості, вони також проводили попереднє розслідування кримінальних справ. Якщо поміщик не виконував судових функцій самостійно, то йому належало утримувати екзаменованого суддю – юстиціарія (мандатора). У Галичині інститут мандаторів був введений розпорядженнями від 5 квітня і 28 червня 1782 року. Саме на їх основі Галицьке губернаторство циркуляром від 15 березня 1784 року дозволило власникам помість передавати судові функції юстиціаріям (мандаторам). Вони, як зазначалося в циркулярі від 12 квітня 1787 року, заміщали помісних власників і були їх уповноваженими. Висновки про кваліфікаційну придатність юстиціаріїв давали суди та окружні управи. Поміщик наглядав за діяльністю юстиціарія, але не мав права втручатися в його судові справи, тобто давати вказівки щодо способу ведення справ, правових обставин, судових рішень. Правда, в разі допущення мандаторами службової байдужості, затягування справ, тяганини, циркуляр галицького губернаторства надавав домініям право втручання у справи мандаторів з метою попередження їх про відповідальність та усунення безчинств, а також інформування про це урядових та судових органів. Якщо проти дій і рішень мандаторів виступали обидві сторони, то домінії не мали ніяких повноважень. Такі спірні справи передавали або до крайового суду, або до шляхетського суду. Окремою згадки заслуговує патент про покарання підданих у домініях (так званий «штраф патент») від 1 вересня 1781 року. Він зобов'язував підданих підпорядковуватися не тільки наказам державної влади, а й розпорядженням поміщиків та їх чиновників. Кожен підданий, що проявляв непокору, підлягав покаранню, накладання якого залежало від поміщика (за винятком випадків, коли воно виходило від окружного управління). Непослух і підбурювання проти поміщика передбачали арешт і суд. Слухання справи відбувалося у присутності старости та двох поважних сусідів. Поміщик забезпечував ведення протоколу допиту. Поміщики та їхні службовці мали право накладати на підданих такі покарання: арешт з утриманням на хлібі та воді (до 8 днів), штрафні роботи [6, с. 41].

Упродовж 1782–1784 роках було видано низку імператорських патентів у сфері судочинства, які були спрямовані головню на досягнення відповідних змін у судівництві через адміністративний вплив. На той час ще діяла стара система вищих судів – домініальних у сільській місцевості, магістратських судів у королівських містах. Прийняті патенти стимулювали прискорення підпорядкування цих судових органів державним структурам. І хоча на загал поєднання судових і адміністративних функцій вважається явищем негативним, у тогочасних умовах

без адміністративного впливу перевести «старе» судочинство на нові умови було б складно. Передовсім адміністративними заходами достатньо чітко було окреслено підсудність судів. Наприклад, «патримоніальні» суди почали розглядати переважно справи цивільні (спірного і неспірного характеру), а також деякі кримінальні (так звані поліційні), а магістратські – цивільні та кримінальні справи міщан нешляхетського походження. Домініальні суди вважали пережитками феодального суспільства, продовжували свою діяльність до 1855 року [1, с. 116].

Реальні зміни в судоустрої Галичини і Буковини відбулися у 1775–1786 роках завдяки зусиллям австрійської військової адміністрації. Перший військовий намісник Буковини генерал Г. Сплени, аналізуючи стан судочинства на довірєній йому території, зазначав, що до його приходу судовий процес відбувався без адвоката, без засідателів, без реєстрації та протоколу. Відповідно наслідки розгляду справи залежали від доброї волі судді [10, с. 87].

4 січня 1773 року у Львові при губернаторському правлінні був створений окремий судовий відділ – Верховний губернаторський суд на чолі з губернатором як апеляційна інстанція для всіх нижчих судів Галичини. Він почав діяти з 8 березня 1773 року. Тільки з особливо важливих справ цей суд діяв у якості першої судової інстанції [3, с. 57].

У 1774 року замість Верховного губернаторського суду у Львові було створено Королівський трибунал, що згодом отримав назву Імператорсько-королівський суд. Він складався з призначеного імператором голови, віце-голови і трибунальських радників. Цей суд розглядав цивільні і кримінальні справи шляхти, був апеляційною інстанцією для державних чиновників – шляхтичів, а також для міст взагалі, зокрема громад або корпорацій. Йому належало право судового нагляду у справах міщан, а також право помилування засуджених до страти селян, за винятком особливо тяжких злочинів, коли право помилування належало тільки імператору [5, с. 167].

24 березня 1780 року при королівському трибуналі була заснована крайова табула (Landtafel). Це була установа, у якій заведені реєстраційні книги, в яких мало бути вказано розташування та розмір кожного земського мастку. Вона була створена з метою підтвердження прав шляхетства, права власності окремих осіб та інституцій на нерухоме майно, займалася реєстрацією договорів купівлі-продажу, заповітів тощо. Це, з одного боку, закріплювало і підтверджувало законні права шляхти на нерухомість, а з іншого боку, давало можливість уряду визначити більш точно суму податків з нерухомого майна. Крім цього, у випадку необхідності суд робив запит до табули щодо факту законності права власності на нерухоме майно сторін, які брали участь у спірній справі. Після судової реформи 1784 року, коли королівський трибунал був ліквідований і замість нього створені шляхетські суди, Королівська табула стала підпорядковуватися Львівському шляхетському суду, причому її почали називати Галицькою, або крайовою табулою. Кілька тисяч актових книг старопольських судів були зведені до Львова і приєднані до табули в якості особливого відділу, який пізніше утворив так званий Бернардинський архів (актові книги були поміщені в бібліотечному залі Бернардинського монастиря). У крайову табулу з усієї Галичини, за винятком Львова, надходили документи, які підтверджували права власності на нерухоме майно. У 1860 році в крайову табулу влилася і так звана міська табула, заснована 1792 року у Львові для обліку нерухомого майна та нарахування з нього податків. Крайова табула існувала до 1896 року. Її функції і архів перейшли до Управління з ведення земельного кадастру при Крайовому суді.

Вищою інстанцією судового нагляду у Галичині з 1780 року був Галицький сенат у складі Верховної палати юстиції (Oberste Justizstelle), що знаходилася у Відні. Одночасно з утворенням королівського трибуналу при галицькому губернаторстві було створено суд з фінансових справ, а в 1775 році – так звану апеляційну раду. Галицький сенат у порядку першої інстанції розглядав справи осіб, які не належали до шляхетському стану, але займали офіційні посади, а також справи іноземної шляхти, затверджував вироки з кримінальних справ міських і сільських (вотчинних) судів, якщо покаранням передбачалося менше двох років ув'язнення [3, с. 58]. І трибунал, і апеляційна рада перебували під контролем Верховної палати юстиції.

Револуція 1848 року започаткувала процес реформування судової системи. Перетворення мали буржуазний характер та були спрямовані на те, щоб остаточно відокремити суд від адміністрації, ліквідувати станові суди, скасувати «самоврядувальні» міські суди, зробити всі суди державними в такий спосіб зміцнити державну владу. Буржуазні принципи здійснення судової реформи позначалися в остаточному відокремленні судових органів від адміністративних, у відмові від станового суду. Вже у 1849 році після проголошення Березневої конституції був виданий закон про перебудову судової системи. На цих засадах вводили суди присяжних, повітові суди та повітові колегіальні суди. Реорганізація судових органів в Австрійській імперії відбувалася на основі Положення про суд 1849 року, поширеного на Галичину і Буковину у 1850 році. Обидві ці області були поділені на судові повіти, в яких створювали повітові суди (Bezirksgerichte). В адміністративному повіті (старостві) було кілька судових повітів. У Галичині тоді було створено 218 судових повітів [3, с. 58] та організовано повітові одноособові, повітові колегіальні, крайові суди і вищий крайовий суд у Львові.

Значні зміни в судоустрої Австрії відбулися у 1867 році після прийняття австрійської конституції. Конституційні закони 1867 року створили в Австрії замість складної попередньої, триступеневу систему судів, закріпивши повне відокремлення судових органів від адміністративних. Це були повітові суди, окружні (крайові) суди та колегіальні вищі крайові суди.

Повітові суди були судами першої інстанції і діяли у складі одного або трьох суддів. Одноособові – розглядали цивільні справи і так звані адміністративні поступки. Другою категорією судів першої інстанції були повітові колегіальні суди (Bezirkskollegialgerichte), які розглядали складніші цивільні справи і справи про злочини, що за підсудністю відносилися до судів присяжних. Їх створювали в кожному повіті і називали колегіальними, бо деякі важливіші кримінальні справи, непідсудні повітовому суду, розглядали в колегіальному суді за участю не менше трьох повітових суддів. Діяли колегіальні повітові суди у так званих судових повітах, на які поділявся кожен адміністративний повіт. Кожен повітовий суд мав у своїй структурі цивільний і карний відділи, виконавчий (судово-виконавчий) підвідділ. Станом на 1912 рік у Галичині діяло 190 повітових судів, з них 119 – у Східній, 71 – у Західній.

Важливі цивільні справи у першій інстанції розглядали окружні (крайові) суди. На території Галичини і Буковини було створено 9 крайових судів. Вони виступали також як суди другої інстанції щодо обох ланок повітових судів. Керівником кожного окружного суду був президент. Суд поділявся на сенати (колегії) на чолі зі своїми президентами. У складі суду були також радники і канцелярські працівники.

Крайові суди як суди першої інстанції розглядали: 1. Цивільні справи – подружні суперечки, опікунські справи, справи про визнання померлими, про

погашення і знищення боргових документів, про встановлення прав, усиновлення і про спадкування за заповітом. В особливих сенатах розглядали торговельні та вексельні спори, а також справи гірничої промисловості, коли не було спеціальних торгових гірських судів. 2. Кримінальні справи. Ці справи розглядали за участю присяжних засідателів, які виносили вердикт про винність, а суддя визначав міру покарання. Суду присяжних підлягали, зокрема, справи про порушення урядових розпоряджень, що стосувалися свободи друку (за порушення цих приписів судили, як за кримінальні злочини). У порядку апеляції крайові суди не розглядали рішення у цивільних і кримінальних справах, які були розглянуті в повітових та колегіальних повітових судах.

Ще 1853 року усі крайові суди, за винятком Львівського та Краківського, стали називати окружними, хоча їх компетенція з цивільних справ залишилася та ж, що й раніше. Зміни були внесені тільки в кримінальне судочинство на початку 1852 року у зв'язку зі скасуванням суду присяжних. Це був період відкритої реакції після поразки революції 1848 року. Судді стали виносити не тільки рішення про вид покарання, а й вердикт про винність. справи про найважливіші революційні виступи підлягали компетенції тільки крайового суду, чим головню він і відрізнявся від окружних судів. У 1873 році суд присяжних у кримінальному процесі був частково відновлений.

Львівський крайовий суд поділявся на два відділи: цивільний і кримінальний. Після судових реформ другої половини XIX століття до нього була приєднана крайова табула та спеціальні присяжні – оцінювачі майна, землеміри, а також сенат з торгових справ [8, с. 81].

Крайовий суд у Львові складався з таких підрозділів: управління цивільно-судових депозитів, судової канцелярії, управління ґрунтових книг, управління в'язниць, санітарної служби, священників, судових перекладачів, експертів-хіміків, люстраторів, землемірів, оцінювачів земських маєтків, будов з промисловими закладами, будов у Львові, експертизи у справах друку і видавництва, нотаріусів та нотаріальної палати у Львові, адвокатів і палати адвокатів у Львові. Інші окружні суди і Крайовий суд у Чернівцях нічим істотним від Львівського крайового суду не відрізнялися. Окружний суд у Самборі поширював свою юрисдикцію щодо «гірських» справ на Самбірську, Сяноцьку, Перемишльську, Стрийську, Львівську та Жовківську області. При цьому суді працювали лікарі, нотаріуси, торговий сенат, оцінювачі маєтків, оцінювачі гірських промислів, землемір, перекладач, оцінювачі будинків і міських ділянок, оцінювачі галантерейних та «нюрнберзьких» товарів, оцінювачі столярних виробів і, нарешті, хімік-експерт. В інших окружних судах іноді були інші оцінювачі (швейних виробів, напоїв і т. п.). У такому приблизно вигляді крайові суди існували до їх ліквідації у 1918 році.

Згідно з Положенням про суд, 1849 року у Львові був заснований Вищий крайовий суд (Oberlandesgericht), компетенція якого поширювалася на всю Галичину і Буковину. Цей судовий орган мав свою історію становлення. Він бере початок від декрету 4 січня 1773 року, коли було створено Вищий губернаторський суд, перейменований 1774 року у Вищий королівський трибунал. Як вище згадувалося, цей суд був апеляційною інстанцією для земських і гродських судів. У 1784 році у зв'язку зі загальною судовою реформою королівський трибунал був реорганізований в апеляційний, або кримінальний вищий суд. Він також називався Апеляційним судом і діяв як вища судова інстанція в Галичині. 23 лютого 1855 року Апеляційний суд було реорганізовано у Вищий крайовий суд, що поширив свою діяльність на всю Галичину і Буковину. На чолі цього суду стояв президент [4, с. 45].

Вищий крайовий суд у Львові був другою інстанцією для окружних (крайових) та третьою для повітових судів у цивільних справах. У коронному краї Галичини і Лодомерії існували два вищі крайові суди: один у Львові для Східної Галичини, інший у Кракові для Західної. До Львівського вищого крайового суду на початку ХХ вст. входило десять окружних судів, до Краківського – п'ять. У якості другої і третьої інстанцій Вищий крайовий суд у Львові розглядав справи, які спочатку розглядав Крайовий суд, а також справи, що розглядали повітові, а потім крайові або окружні суди. Однак подавати в нього скарги на вироки нижчестоящих судів у кримінальних справах було заборонено, оскільки ці вироки виносили суди присяжних. До компетенції Вищого крайового суду, як суду другої інстанції, входили: 1) справи цивільні, в тому числі вексельні спори, торговельні суперечки; 2) справи гірського судочинства; 3) справи щодо апеляцій на рішення консульств в Яссах, Галаці, Ізмаїлі та Тульче; 4) кримінальні справи; дисциплінарні справи. У віданні Вищого крайового суду у Львові перебували всі крайові та окружні суди на території Східної Галичини і Буковини. До 1855 року Вищий крайовий суд, коли він ще називався Апеляційним судом, мав такі структурні частини: президія, цивільний сенат, кримінальний сенат [3, с. 76]. Після 1855 року Вищий крайовий суд у Львові мав таку структуру: він поділявся на 7 сенатів, кожен із яких обслуговував визначені окружні суди, окремо у цивільних і кримінальних справах. Кожен із сенатів мав свою голову, двох заступників, чотирьох членів та чотирьох їхніх заступників. Окрім того, існував особовий сенат (кадрові питання) та два дисциплінарні сенати (для суддів та канцелярських працівників). Канцелярію Вищого крайового суду очолював директор.

Конституцією 1867 року в Австрії відновлено суд присяжних (був скасований 1852 року). Кримінально-процесуальний кодекс 1873 року відніс до їх компетенції 22 види тяжких кримінальних злочинів (за які загрозувало покарання не менше 5 років позбавлення волі) та 9 злочинів політичного характеру. Суд присяжних (12 осіб) діяв при крайовому і окружних судах.

Цікавим видається такий факт: у національному відношенні зі загальної кількості 1 150 суддів у Східній Галичині (1908 року) 772 особи, або 63,8 % були поляками; українців налічувалося 367 осіб, або 31,8 %. До того ж, українців-суддів допускали до праці переважно у нижчих судах. Так, серед 56 суддів вищого крайового суду у Львові 42 особи були поляками (75 %), 13 (23,8 %) – українцями і 1 – євреєм [3, с. 61].

Усі судді були проголошені незалежними, їх призначав на довічно імператор. Судьями могли бути австрійські громадяни чоловічої статі, які мали юридичну освіту і після 3-річного стажування успішно склали письмовий та усний судові іспити. Приймали ці іспити спеціальні комісії, які створювали кожного року міністр юстиції при кожному вищому крайовому суді зі залученням до них професорів юридичних факультетів та найбільш кваліфікованих практичних працівників. Тривалий час від юридичного факультету юридичного факультету до прийняття судівських іспитів залучали професора О. Бальцера.

Окрім системи загальних судів, в Австрії, у тім числі в Галичині, створено систему спеціальних судів – військових (трьохінстанційні), торговельних, промислових, вексельних. Започатковано створення адміністративної юстиції (у Відні створено Адміністративний трибунал, який розглядав скарги на діяльність адміністративних органів усіх рівнів). Однак низових адміністративних судів створено не було. Функції обвинувачення, згідно зі законом 1850 року, передано новоствореному органу – державній прокуратурі (Staatsanwaltschaft).

З 1850 року у Австрії під час розгляду і вирішення кримінальних справ у судах функцію обвинувачення виконував новостворений орган – державна прокуратура.

При кожному окружному чи крайовому суді встановлено посаду державного прокурора з помічниками; при кожному вищому крайовому суді та Найвищому судовому і касаційному трибуналі – генерального прокурора з помічниками. З 1873 року прокурори при вищих крайових судах йменувалися старшими прокурорами, при окружних судах – державними прокурорами. При повітових судах функції обвинувачення виконували заступники прокурорів. Прокурорами в Галичині, за рідкісними винятками, були поляки [7, с. 44–53].

Верховний судовий і касаційний трибунал у Відні був найвищою судовою інстанцією в державі. Він складався з першого президента суду, посаду якого прирівнювали до посади міністра імперського двору, другого президента, 5 президентів сенатів і 48 суддів.

Отже, у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 роки) були створені і діяли австрійські суди, які пройшли складний шлях відокремлення судової влади від адміністративної.

З викладеного випливає, що в сучасних умовах діяльність держави повинна бути спрямована на удосконалення такої судової системи, яка б забезпечувала реалізацію права громадянина на ефективний судовий захист і справедливе судочинство.

Список використаних джерел

1. Вісник законів державних для королівств і країв в державній раді заступлених. – Річник. – Відень, 1887. – 440 с.
2. Качмар В. Львівський національний університет імені Івана Франка. Історичний нарис / Володимир Качмар // Літопис випускників Львівського національного університету імені Івана Франка. – Київ : Вид. центр «Логос Україна», 2010. – С. 12–51.
3. Кульчицький В. С. Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини / В. С. Кульчицький, І. Й. Бойко, І. Ю. Настасяк, О. І. Мікула. – Львів, 2002. – 88 с.
4. Кульчицький В. С. Державний лад і право в Галичині в другій половині XIX – на початку XX ст. / В. С. Кульчицький. – Львів, 1966. – 68 с.
5. Никифорак М. В. Державний лад і право на Буковині в 1774–1918 рр. / М. В. Никифорак. – Чернівці : Рута, 2000. – 280 с.
6. Никифорак М. В. Крайовому суду Буковини – 200 років / М. В. Никифорак // Судово-правова система в Україні: проблеми і перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 200-річчю Крайового суду Буковини, (Чернівці, 26–29 трав. 2004 р.). – Чернівці, 2004. – С. 39–48.
7. Панич Н. Ю. Правове регулювання організації та діяльності органів прокуратури в Галичині (1849–1918) / Н. Ю. Панич // Науковий вісник Львів. держ. ун-ту внутр. справ. – 2007. – С. 44–53. – (Серія: юридична ; вип. 2).
8. Учреждения Западной Украины до воссоединения ее в едином Украинском советском социалистическом государстве. – Львов, 1955. – 180 с.
9. Юридична наука і освіти на Україні / Ю. С. Шемшученко, І. Б. Усенко, Б. М. Бабій та ін. ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко ; АН України. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ : Наукова думка, 1992. – 260 с.
10. General Spleny's Beschreibung der Bukowina. – 101 s.
11. Hillbricht K. O języku sądowym w Galicji / K. Hillbricht // Prawnik. – Lwów, 1871. – Rok II. – № 30. – S. 125–127.
12. Przegląd Prawa i Admimistracji. – Lwów, 1896. – 1186 s.
13. Rozporządzenia po zajęciu Galicji // Prawnik. – Lwów, 1873. – Rok IV. – № 16. – S. 64–65.

References

1. *Visnyk zakoniv derzhavnykh dlia korolivstv i kraiv v derzhavnii radi zastuplenykh.* (1887). Richnyk. Viden.
2. Kachmar, V. (2010). Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. Istorychnyi narys. In: *Litopys vypusknkyiv Lvivskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Franka.* Kyiv: Vyd. tsentr «Lohos Ukraina», 12–51.
3. Kulchytskyi, V. S., Boiko, I. Y., Nastasiak, I. Yu., Mikula, O. I. (2002). *Aparat upravlinnia Halychynoiu v skladi Avstro-Uhorshchyny.* Lviv.
4. Kulchytskyi, B. C. (1966). *Derzhavnyi lad i pravo v Halychyni v druhii polovyni XIX – na pochatku XX st.* Lviv.
5. Nykyforak, M. V. (2000). *Derzhavnyi lad i pravo na Bukovyni v 1774–1918 rr.* Chernivtsi: Ruta.
6. Nykyforak, M. V. (2004). Kraiovomu sudu Bukovyny – 200 rokov. *Sudovo-pravova systema v Ukraini: problemy i perspektyvy: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviachenoj 200-richchju Kraiovoho sudu Bukovyny,* (Chernivtsi, 26–29 trav. 2004 r.). Chernivtsi, 39–48.
7. Panych, N. Yu. (2007). Pravove rehuliuвання orhanizatsii ta diialnosti orhaniv prokuratury v Halychyni (1849–1918). *Naukovyi visnyk Lviv. derzh. un-tu vnutr. sprav. Serii: yurydychna, vyp. 2,* 44–53.
8. *Uchrezhdeniia Zapadnoi Ukrayny do vossoedyneniia ee v edynom Ukraynskom sovetskom sotsyalistycheskom hosudarstve.* (1955). Lvov.
9. Shemshuchenko, Yu. S., Usenko, I. B., Babii, B. M. ta in. *Iurydychna nauka i osvity na Ukraini.* (1992) / vidp. red. Yu. S. Shemshuchenko; AN Ukrainy. In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. Kyiv: Naukova dumka.
10. *General Splenys Beschreibung der Bukowina.*
11. Hillbricht, K. (1871). O języku sądowym w Galicji. *Prawnik. Lwów, Rok II, № 30,* 125–127.
12. *Przegląd Prawa i Admimistracji.* (1896). Lwów.
13. Rozporządzenia po zajęciu Galicji (1873). *Prawnik. Lwów, Rok IV, № 16,* 64–65.

**ORGANIZATION AND ACTIVITY OF JUDICIAL BODIES
IN GALICIA IN THE COMPOSITION OF AUSTRIA
AND AUSTRIA-HUNGARY (1772-1918)**

P. Eder

*Shevchenkivskiyi District Court of Lviv,
Sichovi Striltsi Str., 12, Lviv, Ukraine, 79000,
e-mail: pavlo.eder@gmail.com*

The article is devoted to historical and legal analysis of the organization and activity of judicial bodies in Galicia in the composition of Austria and Austro-Hungary (1772–1918). The activities of gentry, church and city courts in the first years of the Austrian authorities in Galicia are characterized. The main attention is paid to the analysis of the organization of county district courts as well as the Highest district court in Lviv in the composition of Austria and Austria-Hungary.

It is noted that the district court in Lviv consisted of the following departments: management of civil court deposits, the court office, the management of soil books, the management of prisons, the sanitary service, priests, court interpreters, chemists, lustrators, land surveyors, appraisers of land estates, buildings with industrial facilities, buildings in Lviv, examination in matters of print and publishing, notaries and the notary chamber in Lviv, lawyers and the chamber of lawyers in Lviv. Other county courts as well as District court in Chernivtsi did not differ significantly from Lviv district court. The county court in Sambir extended its jurisdiction over «mountain» cases to the Sambir, Syanotsky, Przemysl, Striy, Lviv and Zhovkva regions. At

the same time, there were doctors, notaries, trade senators, appraisers of estates, appraisers of mines, earthmover, translator, appraisers of houses and urban areas, appraisers of haberdashery and «Nuremberg» goods, appraisers of joiner's products and, finally, an expert chemist. Other county courts sometimes had other appraisers (of sewing products, drinks, etc.). In such a form, district courts existed before their liquidation in 1918.

It is shown that the revolution of 1848 in the Austrian Empire initiated the process of reforming the judicial system. Transformations were bourgeois and aimed at finally separating the court from administration, liquidating civil courts, abolishing «self-governing» city courts, making all courts public, and thus strengthening state power. The principles of the implementation of judicial reform in the final stages of separating the judiciary from administrative bodies are emphasized. It is noted that in 1849, after the proclamation of the March Constitution, the law on the restructuring of the judicial system was adopted, under which the jurors, district courts and county collegial courts were introduced. The reorganization of the judiciary in the Austrian empire took place on the basis of the Court Statute of 1849, extended to Galicia and Bukovyna in 1850. Both of these areas were divided into judicial districts, in which district courts were created. There were several district courts in the administrative district. In Galicia, consequently, 218 judicial districts were created, and district, county courts, as well as the Highest district court in Lviv were organized.

It is also stated that the Austrian Constitution of 1867 restored the jury (abolished in 1852). The Criminal Procedure Code of 1873 referred to their competence 22 types of serious criminal offenses (punished by imprisonment of at least 5 years) and 9 crimes of a political nature. The jury (12 persons) acted in the district and county courts.

Keywords: noble court, district court, Highest district court in Lviv, Galicia.

*Стаття: надійшла до редакції 28.01.2019
прийнята до друку 21.05.2019*